

Joan Binimelis i la seva Història de Mallorca

EULALIA DURAN

Joan Binimelis, doctor en medicina, matemàtic, astrònom i historiador mallorquí és una notable figura polifacètica. Antoni Contreras n'ha estudiat, en aquestes mateixes pàgines, l'aspecte científic, especialment mèdic. A mi em pertoca analitzar la seva faceta d'historiador. Coneixem la seva vida a València, Roma i Mallorca encara que amb algunes incògnites. Vol-dria només aturar-me un moment a rellegir l'inventari dels seus béns subhastats el 1616 arran de la seva mort, perquè ens aporten algunes pinzellades ben suggestives sobre la seva vida quotidiana, abans de centrar-me en la seva obra històrica.

Tot i els seus inicis econòmicament difícils, en morir, Joan Binimelis estava ben instal·lat a judicar pel parament de la seva casa: bons mobles (tres bufets de noguera, una credença també de noguera, un tinell, tres llits, dues taules, disset cadires, de les quals dues de repòs, un caixabanc, tres estores, una catifa, un braser, una cortina de seda blava, tot ben il·luminat amb canalobres, llumeneres i un llantoner. Disposava de vaixel·la abundant, coberts i estris de cuina i de rebost, roba de casa (vànoves, llençols, coixinets de ploma, estovalles, tovalloles) i roba personal (a part de l'eclesiàstica amb sotanes i casulles, barret, manteus, guants, faixes, sobrepillís, colls, peücs...). Sembla que tenia predilecció pels rellotges: un rellotge de pedra, quatre rellotges d'arena, un d'ells guarnit de vori, un rellotge "per tocar hores ab sos pesos" i un despertador amb campanetes. La casa estava decorada amb diversos quadros i retaulets de temàtica religiosa, alguns a l'oli, diversos mapamundis, molts planos o vistes de ciutats, un de gran, pintat a l'oli, de la Ciutat de Mallorca "ab tots los carrers". un altre de la ciutat de València, d'altres de bulto de guix (Alger i La Goleta) o de països (illa de Mallorca, Espanya). La biblioteca comprenia més de 130 llibres impresos (només un "de ploma" o manuscrit), principalment de medicina, identificats i valorats per A. Contreras, de teologia (Benito Arias Montano), però també d'humanitats (Plató, un

* Text de la conferència pronunciada per l'autora el dia 27 d'octubre de 1993 a el Club "Diari de Mallorca" de Palma de Mallorca"

bestiari (*Historia animalium*), un Dant, el *De re militari* de Vegetius, una *Història de Spanya* entre d'altres).¹ Per anar pel món disposava de dos ruquets, d'un llit de camp amb cortines vermelles, d'una tenda de campanya, de llanternes, d'un parassol de tela blava, de dues "trompes per mirar de lluny", diversos instruments de matemàtiques inventats per ell i d'armes per defensar-se en cas de perill (2 arcs, una ballesta, canó, pòlvora).

Respecte a la seva obra, especifica al seu testament que deixa a don Pere Berard tots els instruments de matemàtiques i els "deu tomos o volums de coses escrites de mà mia" sobre temes diversos.²

Però l'obra que ara m'interessa destacar és la que li ha donat la fama, la *Història del regne de Mallorca*, en tres volums manuscrits, avui extraviats que jo sàpiga, malgrat la preocupació del seu autor per evitar que no es perdés:

Item deix als magnífichs senyors jurats de la present ciutat y regna, una *Història del present regna de Mallorca*, la qual jo he compost ab molt treball; en la qual se troben les demés antiguetats y coses curioses que de aquest regna se poden saber. Y perquè aquest treball no sia perdut y sia algun profit, vull e ordeno que dits magnífichs jurats tinguén la dita *Historia* (la qual està escrita duplicada de mà mia, una en llengua castellana y lo altre, qui és lo original, ab nostra llengua mallorquina) encadenada, com tenen los llibres de privilegis, dins lo Arxiu y que de aquell no piuga ésser treta per ninguna causa e rahó, etiam que sia per lo Sermó de l'Estandart o als. En cas de contrafecció leixo dita *Història*, axí la escrita en castellà com en mallorquí, an el Col·legi dels Pares de la Companyia de Jesús".³

Sabem per tant que Binimelis escriví de sa pròpia mà la redacció catalana (1595) i la castellana (1601) de la *Història del regne de Mallorca*,

¹ L'inventari no especifica els títols llevat de pocs casos i es limita a anotar "un llibre vell".

² El P. Lluís de Vilafranca afirma que escriví un volum en llatí sobre matemàtiques que podria ser el *Tractatus mathematicorum* citat per Bover, *Biblioteca*. p.103. Bover cita a més, un *Tratado de los montes de la isla de Mallorca*, un *Tractat del temperament propi de la isla de Mallorca* (que foren incorporats a la seva *Història del regne de Mallorca*), una *Notícia històrica de las ventas y emolumentos de la catedral de València, fundación de sus canongías y prebendas y compilación de sus antiguos estatutos* (Ms. existent a la biblioteca de la Societat Econòmica de València); un volum manuscrit, propietat de J.M. Bover, que conté una *Relació y modo que donà Aparició de Subià per a fer l'oli*, un *Tractat de com se han de curar las feridas y colps del cap*, altres onze tractats sobre diferents malalties; un *Tractat de les virtuts de la herba que es diu Sanctae Crucis o Nicoriana*, una *Questio an sint plures Coeli in universo* i un altre *Quod coelum sphericae sit figura*.

³ M. Llabrés, *Testament del Dr. en medicina Joan Binimelis, prevera*, BSAL, Palma de Mallorca, desembre, 1916, p.182.

i que ordenà als jurats que la tinguessin encadenada a la Casa de la Ciutat. Tot i aquestes disposicions sembla que els tres volums de l'obra anaren a parar a la Confraria de Sant Pere i Sant Bernat de la catedral de Mallorca. Els originals passaren per les mans dels historiadors Joan Dameto, que hi deixà anotacions seves als marges⁴, per Jeroni Alemany (mort el 1753), i ja en molt males condicions de conservació, pel P. Lluís Villafranca (1814) i per M.F. Capdebou⁵. Després se'n perd el rastre.

La Història del regne de Mallorca

Joan Binimelis acceptà per amor patriòtic, la tasca de redactar una història de Mallorca tal com ho fa constar en la dedicatòria als jurats mallorquins:

"Entre altres obligacions que tenim los hòmens, una y no de las menors, és la que tenim a nostra pàtria y solàs a hont nasquiram y comensarem nostros primers dias; y arriba a tant este amor y obligatió, que si se offerex, estam obligats a perdre sa vida per ella⁶."

Ja veiem que l'amor a la pàtria comporta l'*obligació* de sacrificar-se per ella i que la idea que aquesta obligació ha d'arribar fins a la mort, és ja només un tòpic retòric en una època en que la màxima clàssica "dulce et decorum est pro patria mori" ha perdut bona part del seu incentiu.

L'escueta dedicatòria als jurats de l'original català s'amplia amb profusió i s'emmarca amb altres prolegòmens en la versió castellana: una dedicatòria també al bisbe Joan de Vic, una altra als lectors, un pròleg a l'obra, l'argument i poemes elogiosos en castellà i en llatí a l'autor i a l'obra per personalitats de l'època com el poeta Jaume Olesa i Santmartí, l'autor del *Sacro trofeo de Cristo* (València, 1599), per eclesiàstics

⁴ Biblioteca Marquès de Vivot, Ms. 7107, foli 42v: "advierite el transcriptor que en el margen del original se halla una nota del cronista Dr. Juan Dameto, con carácter de propia mano..."

⁵ Segons el P. Vilafranca (*Memorial...*, 1814, foli 92) els originals foren vistos per l'historiador Jeroni Alemany (mort el 1753) i ell mateix també els veié i en descriví fragments de l'original català i de la versió castellana; Còpia del Llibre IV, Biblioteca Marquès de Vivot, Ms. 7108, foli 87. "uno y otro original escrito de mano del mismo autor hemos tenido en nuestro poder y dellos hemos transcrito lo que dél tenemos". Vegeu per a més informació, E. Duran, *Les Germanies als Països Catalans*, Curial, Barcelona, 1982, pp.14-18 i, *Joan Binimelis i la Guerra de les Germanies*, "Randa", 12, pp.89-94.

⁶ BNM, Ms. 18394, *Còpia de la història y siti de Mallorca, de la població y cosas diffarents a ella pertanyents, com també de Illes adiacents. Composta per lo R. Dr. Joan Binimelis, prevere, natural de la vila de Pollença en lo any de Christo Señor nat de 1595*, foli 1. La versió castellana continua enumerant els exemples.

vinculats especialment al bisbe Joan de Vic com el mestre en teologia Pere Onofre Oliver, el beneficiat de la Seu de Mallorca Joan Cabanelles i un poema laudatori en castellà del cavaller valencià Marc Antoni Aldana i Amic. Aquest Marc Antoni era fill del cavaller tortosí Joan Aldana que es destacà militarment en les guerres d'Itàlia i estava entroncat indirectament amb l'escriptor tortosí Cristòfor Despuig⁷.

La *Història general del regne de Mallorca pretén tractar* tots els aspectes d'aquest territori i dels homes que hi habiten –d'aquí la denominació de general–, encara que entronqui per a l'època antiga amb les cròniques universals. Segueix possiblement com a model la *Crònica de València* de Martí de Viciana publicada a València i a Barcelona en quatre parts entre 1564-1566, precisament els anys que Binimelis estudiava a València. Binimelis dividí la seva obra en set llibres estructurats tres grans blocs; el primer comprèn una extensa crònica històrica de Mallorca des del Diluvi fins a Felip II, el segon és dedicat a la descripció eclesiàstica (que inclou un episcopologi), a la de les institucions polítiques i a la descripció geogràfica humana i econòmica de l'illa; el tercer bloc comprèn una sèrie de biografies de mallorquins il·lustres en santedat i en lletres; una curta relació de la participació de Menorca en la guerra contra Joan II, i una relació extensa de la guerra de la Germania mallorquina. Ve-gem-ne alguns aspectes amb més detall.

Després de situar la illa de Mallorca en el món, dedica el capítol tercer a la descripció econòmica general de l'illa. A la part de Muntanya abunden els "grans olivars, que és la sua major riquesa", fruites, alzinars on pastures els porcs, diversos animals de caça com cèrvols, cabres, llebres, conills, perdius, coloms, torcasos, codornius, orenetes. Per tot arreu es pot sembrar forment roig, candeal o xexa. La part plana produeix molt blat, abunda el bestiar, sobretot les cabres que proporcionen llana i formatge, s'hi crien bons vins, safrà, llegums. Hi ha moltes tortugues, que són exportades i són el menjar del cartoixos i dels mínims. Relaciona després les aus de rapinya que s'alimenten dels peixos del mar i dels estanys, les gavines que es mengen les olives als oliverars, el tords, corbs, martes. Dedicava bon espai als cavalls i sobretot als gossos d'ajuda molt fidels i ferotges que ajuden els bandolers. Esmenta també una especialitat de bolets, els esclatasancs; els murtons, molts preuats, i acaba amb les flors i els animals de les albuferes.

Més inhabitual en una història general és la inclusió dels dos capítols següents sobre la influència dels vents i del clima en la constitució física

⁷ E. Duran, *Introducció a l'edició de Los Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa de Cristòfor Despuig*, Curial, Barcelona, 1981, p.16. L'entroncament li venia pel matrimoni del seu germà Mateu Annibal amb una filla de Cristòfor Despuig.

o temperament dels mallorquins⁸, capítols que formaven part d'un tractat estudiat en aquestes pàgines per Antoni Contreras.

En la crònica històrica segueix la pauta historiogràfica renaixentista de donar una extensió que ara ens sembla inusitada a la història antiga fins a l'època romana entroncant així la història local amb la història bíblica. La finalitat en aquest cas era demostrar que la població mallorquina era més antiga, i per tant més prestigiosa, que no les altres i que el personatge mitològic Túbal, considerat nét de Noè, abans d'arribar a Tarragona o a Amposta havia passat per Mallorca en un procés d'emulació habitual en les històries generals. Amb tot, l'esperit amb què tracta l'època respon ja al de la Contrareforma perquè la seva obsessió és entroncar la història local només amb la tradició bíblica, el Gènesis en particular, i no amb la clàssica pagana que es podia llegir en la Teogonia d'Hessiode, en l'Odissea d'Homer i en general en tots els escriptors grecs que celebraven —segons ell— els fets antics amb mentides. Per això el nostre autor prefereix com ell diu "arrimarme principalmente a las sagradas Historias".

Quant a la part més moderna, evidentment la part més extensa és la dedicada a la conquesta de Mallorca per Jaume I. El resum que en fa, tret del *Llibre dels Feits* del propi rei en bona mesura degué ser utilitzat especialment per a la confecció del sermó patriòtic que tenia lloc anualment el 31 de desembre en el context de la Festa de l'Estendart que commemorava aquesta conquesta. Ho fa pensar que el propi Binimelis, en el seu testament, en ordenar els jurats que tinguin encadenada la seva obra, puntualitza que no la desencadenin en cap ocasió ni per la Festa de l'Estendart. El fet és que el sermó en aquestes commemoracions acostumava a ser molt llarg i requeria molta erudició sobre el tema. Com en el cas paral·lel de la celebració anual de la conquesta cristiana de la ciutat de València per Jaume I, les autoritats municipals encomanaven aquest a persona entesa. Allí ho féu el canonge Pere Antoni Beuter i esdevingué el nucli que després amplia i donà lloc a la seva *Crònica de València*. Potser succeí el mateix amb Joan Binimelis. En tot cas, el nostre autor, després de narrar els fets històrics s'esplaia també amb certa extensió a descriure aquesta festa anual i precisa que el sermó fet pel predicador durava unes hores a explicar la conquesta, i alabar el rei Conqueridor⁹.

⁸ BNM, Ms. 18.394, folis 12-17v. Els capítols IV (*Del particular temperament que té la Illa de Mallorca y a quins vents està subjecta*), i el V, (*Del propi y particular temperament de la Illa de Mallorca y a quins mals estan subjectas los seus habitants*).

⁹ La festa consistia en dos actes públics, un religiós amb una solemne processó que sortia de la Catedral, i un altre civil que començava a la Casa de la Ciutat amb l'exhibició en públic per part del jurat en cap de l'Estendart i la cadira del cavall reial al so de música, de l'exposició d'un retrat del rei Jaume I a la finestra de la Casa de la Ciutat,

La crònica s'atura de nou amb la narració de la guerra entre el rei de Mallorca i el rei Pere el Cerimoniós fins que aquest, victoriós incorpora el regne de nou a la corona catalano-aragonesa. L'autor no pren una postura mallorquinista, pel fet de seguir com a font principal, la *Crònica* de Pere el Cerimoniós, possiblement a partir de la incorporació que en féu Pere Miquel Carbonell en la seva *Història d'Espanya* publicada el 1546. Prenent també com a base la *Història* de Carbonell, lloca la decisió dels compromissaris de Casp en l'elecció de Ferran d'Antequera en contra del candidat el comte d'Urgel Jaume d'Aragó amb l'exclamació "O hecho tan heroico y lleno de admiració"¹⁰. També és favorable, de manera moderada, al rei Joan II en la guerra que sostingué contra les institucions del Principat. La participació de Menorca en aquesta guerra contra el rei és explicada més endavant en un altre indret independent. Breument tracta el regnat del rei Ferran el Catòlic, no s'està d'explicar l'intent de regicidi seguint la descripció que en féu Pere Miquel Carbonell i soté una posició favorable a la implantació del tribunal de la Inquisició "para que quedase España del todo limpia de sectas y cerimonias abominables"¹¹.

Al segon bloc pertanyen els capítols dedicats a les institucions eclesiàstiques i civils que tenen l'interès de ser la primera descripció d'aquest tipus referent a Mallorca. L'esperit tridentí havia enfortit la figura del bisbe, en retornar-li la seva funció pastoral. Això afavorí l'interés per la història de les parròquies, dels monestirs i convents i, en especial, per confecció d'episcopologis i Binimelis segueix aquesta tònica amb els bisbes de Mallorca sobretot amb els bisbes tridentins Diego de Arnedo i Joan de Vic i Manrique, el seu protector.

Segueixen els capítols dedicats a la història de les institucions civils en especial de la Consignació (diners consignats a pagar els interessos als creditors que representaven un 80 per cent dels ingressos municipals), el control de la qual originà la rebel·lió dels forans contra els ciutadans el 1451; presenta la descripció dels càrrecs reials i municipal i la relació de les antigues porcions senyoriales establertes arran de la conquesta cristiana. Acaba aquesta part amb un tractat sobre el concepte de monarquia, i sobre qüestions de precedència entre els reis de França i Espanya que havia escrit a Roma en encàrrec de Joan de Zúñiga.

De tota la *Història de Mallorca*, la part descriptiva de la illa és la més personal i interessant. L'escriví per encàrrec del lloctinent general de

sota dossier, de la salutació d'aquest per la noblesa a cavall que en solemne cavalcada va a l'encontre de la processó a la plaça de la Catedral. Tant la processó com la cavalcada fan un recorregut pels carrers mentre els baluards desapareixen i es retroben davant la Porta Pintada, passa per l'església de Sant Miquel (on fou celebrada la primera missa en l'aleshores mesquita) i retornen a la catedral. Ací té lloc el llarg sermó.

¹⁰ Joan Binimelis, *Historia del reyno de Mallorca*, ed. Palma, 1927, I, p.232.

¹¹ *ibidem*, p.243.

Mallorca Lluís de Vic i esdevingué, de fet, l'origen de tota la *Història*. S'inicia amb una descripció general (que en alguns manuscrits és posada a l'inici de tota l'obra), amb el repartiment de l'illa als primers pobladors cristians després de la conquesta per Jaume I, seguint el *Llibre del Repartiment*, origen la població mallorquina i de la relació de les noves poblacions establertes posteriorment (Algaida, Lluçmajor, Porreres, Felanitx, Campos, Santanyí, Sant Joan de Sineu, Sa Pobla, Benissalem i Selva. La descripció segueix un model d'informació sistemàtic per a tots els pobles: data de fundació, jurisdicció a la qual pertany, nombre de cases i evolució de la població, límits del seu terme, condicions de defensa i recomanacions per a una millora d'aquesta, recursos econòmics (agricultura, bestiar), subministrament d'aigua, nombre total d'habitants fent distinció entre els homes d'armes i la gent inútil (dones i criatures), descripció detallada i històrica d'esglésies, santuaris o monestirs si és el cas. Segueix la descripció del terme, pedreres importants (com la de Santanyí amb la qual fou construït el portal major de la catedral i havia servit també per a la fàbrica del Castell Nou de Nàpols) i sobretot de la costa amb indicació de les cales i promontoris, possibilitat d'ancoratge de vaixells, torres de vigia, pous, descripció i mesures geomètriques de cada una de les cales i capacitats defensives per fer front a corsaris. Dues illes hi són incloses la de Cabrera i la Dragonera, titllades de perennes refugis de corsaris.

Binimelis feia molt ús d'aquest tipus de documentació. A destacar la incursió de Dragut a Pollença el 1550, a la illa de Cabrera el mateix any i el 1583, a Alcúdia el 1551 i el 1558, a Valldemossa el 1552, a Andratx el 1553 i el 1578, la de Sóller el 1561. Pel que fa a l'extensa relació d'aquesta darrera, cal notar que no apareix encara la llegenda de les Valentines Dones però sí la dels bons bandolers que amb els seus gossos d'ajuda, combateren com a dimonis contra els turcs fent-los fugir¹².

Fa alguna referència a les escoles de gramàtica com la de Montuïri dalt del Puig de Sant Miquel, "lloc alegre, de gran e especiosa mirada que descobre casi tot lo orizon de la illa"¹³, la de Randa on els jurats "mantenen perpètuament escolas de gramàtica y pagen dels béns de la vila als lectors y mestres que allí cotodianament als fills de la vila y de quans hi volen estudiar de altres parts del Regna" (179v). Circumstancialment narra festes polítiques com la de l'Estendart ja esmentada. També festes religioses com les de Manacor per l'Assumpció i per Sant Jaume amb "grans triumphos en lo espiritual y temporal, de sons y danses, corregudes de cavalls y altres segons los costums de la terra" (153v). No manquen algunes llegendes miraculoses locals com el suposat

¹² Biblioteca Municipal de Palma de Mallorca (BMPM), Ms.9, *De varias cosas tocans a la ciutat y Regne de Mallorca. Recullides de diversos autors per D. Jordi Fortuny de Roescas y Garcia en la Granja les Primaveraes de 1640-1 y 1642*, foli 89v.

¹³ *Ibidem*, foli 164-164v.

miracle esdevingut els darrers dies de 1530 amb la imatge del Crist del monestir de Nostra Senyora de Jesús de Sóller que suà durant uns dies continuament i malgrat que l'eixugaven "tornava a brollar per totes parts, particularment se asolaven en la punta de la barbe una gotas cretetjans tan grosas com un siuró y altres com una llentia" (foli 83v) o el cas paral·lel del Crucifix de l'església major d'Alcúdia que també suà aigua al cap, cabells, espatlles i aixelles el 1507 –fet del qual Binimelis aporta dos actes notarials. Curiosa l'explicació de la devoció que despertava la imatge de Nostra Senyora de Lluc: "naix esta devoció tan gran de tenir allí una ymatges esculpide de Nostra Senyora tota semblant en tot i per tot a la que està en la iglésia de Montserrat, en lo color y lo demás" (92). Les fonts tenen una importància primordial i algunes es distingeixen de les altres com la font d'en Porcell de Valldemossa alabada per poetes com Cosme Climent i Antoni Clar en llatí amb ressonàncies clàssiques (foli 68v-69); o la més popular font de la Portella, del terme de la Ciutat que segons la tradició neix a Catalunya.

De l'albufera d'Alcúdia, d'un circuit aleshores d'unes tres llegües, dóna la relació sistemàtica dels peixos i ocells que s'hi crien, tal com Cristòfor Despuig havia fet respecte al Delta de l'Ebre i Lorenzo Palmireno de l'Albufera de València:

"llises, polles garals, cabots, angillas, mújols, llops, dorades, aguts, llenguados, esperrais, palomides i corballs"; "ànedes, fotges, flamencs, garces, oques, agrons, galinas de aygüe, piules, selles, galls favers, ganteres, ànades barbaresques, sibel·lins, cullerots, cabucells, corpetasses, espluguebous, capblanchs, barbats y gruas, signes moltíssims, que, de les plomes que muden en son temps, que per allí repleguen, fan, gran comersi e blanqueo per moltas parts fora del Regna de Mallorca"¹⁴.

La descripció geogràfica de Mallorca s'insereix així en la tradició renaixentista iniciada per Boccaccio amb la seva obra *De montibus, silvil, fontigus, fluminibus, stagnis seu paludibus, et de nominibus maris*, que havia tingut els seus seguidors catalans en l'humanista barceloní Jeroni Pau (*De fluminibus et montibus utriusque Hesperiae*, escrita vers 1475 i publicat a Roma vers el 1491), en el canonge barceloní Francesc Tarafa (*De Hispaniae situ, provinciis, populis, urbibus, fluminibus, montis et promontoriis dictionarium*, publicat a Anvers el 1553), en l'humanista valencià Joan Baptista Anyes (*Apologia* publicada a València el 1543 en llatí), en el catedràtic valencià Lorenzo Palmireno (*Vocabulario del humanista*, València, 1569), en el cavaller tortosí Cristòfor Despuig (en el darrer dels

¹⁴ *Ibidem*, foli 118-118v.

Coloquis de Tortosa acabats el 1557 i que restaren inèdits)¹⁵. Amb tot la relació de Binimelis sembla procedir de la pròpia i personal observació i l'acosta sobretot al seu coetani, el jesuïta reusenc Pere Gil (1551-1622) que els darrers anys del segle XVI, quan Binimelis traduïa al castellà la seva obra, confegia una *Geografia de Catalunya*, també en català i que restà inèdita, que denota múltiples paral·lelismes amb la de Binimelis. Els assaigs d'Onofre Manescal en el seu *Sermó de Jaume II* (1598), de Francesc Comte en les seves *Illustracions dels comtats de Rosselló i Cerdanya* demostren que Joan Binimelis sintonitzava amb els interessos dels altres escriptors catalans del seu temps.

Passem ja al darrer bloc. La part dedicada als fills il·lustres és dividida en dos grups, els que destacaren santeditat, en virtut que s'inicia amb Ramon Llull, els sants Cabrit i Bassa, el beat Bartomeu Catany, la beata sor Isabel Cifré i acaba amb el canonge lul·lista Gregori Genovard (mort el 1533). Respecte a Ramon Llull el que li interessa és demostrar la falsedat de la butlla de Gregori XI afegida, amb malícia, segons Binimelis per l'inquisidor Nicolau Eimeric al seu *Directorium Inquisitorum*, escrit el 1376 i publicat a Barcelona el 1503, i reeditat a Roma el 1578, 1585 i 1587 i a Venècia el 1595 i 1607¹⁶. Binimelis es declara així defensor de l'ortodòxia de Ramon Llull i se suma als diversos intents de la seva rehabilitació refermada des del Concili de Trento.

La llista dels fills il·lustres en lletres del seu temps segueix també una tradició clàssica que remunta a Plutarc i que fou utilitzat pels humanistes italians com Bartolomeo Fazio (*De viris illustribus*), Vespasiano da Bisticci (*Vite d'uomini illustri del secolo XV*), Eneas Silvio Piccolomini (*De viris illustribus suae aetatis*) entre d'altres. L'únic exemple català el tenim en Pere Miquel Carbonell amb el seu *De viris illustribus catalanis sue tempestatis*. Amb un canvi de marc significatiu, tanmateix: Carbonell escriu en llatí i relacionà escriptors llatins de tot l'àmbit català, Joan Binimelis escriu en català i es limita exclusivament als mallorquins¹⁷. S'inicia amb el secretari reial Joan Valero (mort vers 1500), lul·lista i autor de

¹⁵ Caldria fer una estudi comparatiu amb les relacions de J.B. Anyes, Francesc Tarafa L. Palmireno i Cristòfor Despuig i sobretot amb la *Geografia de Catalunya* de Pere Gil. Vegeu sobre aquest aspecte, E. Duran, Introducció i apèndix a l'edició de *Lo coloquis de la insigne ciutat de Tortosa* de Cristòfor Despuig, Curial, Barcelona, 1981, pp.41, 42, 203-205. J. Iglesias, *Pere Gil, S.I. i la seva Geografia de Catalunya*, Barcelona, 1949.

¹⁶ Nicolau eymerich-Francisco Peña, *Le manuel des Inquisiteurs*, introducció, traducció i notes de Ll. Sala-Molins, Paris 1973, pp. 11-18. La versió francesa del text és feta sobre l'edició romana de 1578.

¹⁷ Sobre l'opuscle de Pere Miquel Carbonell, vegeu Mariàngela Vilallonga i Vives, *Dos opuscles de Pere Miquel Carbonell*, Associació de bibliòfils de Barcelona, 1988. Binimelis no cita els balears biografiats per Carbonell: el lul·lista Gabriel Desclapers (potser per la seva vinculació a Barcelona), el jurista Ferrer Berard, assessor de governador de Mallorca el 1481. Tanmateix, de cap dels dos se'n coneix obra escrita.

l'obra *Sumae veritatis rossarium* que dirigí a Ferran el Catòlic. Segueix amb els funcionaris reials Mateu de Malferit¹⁸, el vice-canceller Tomàs de Malferit, el fill d'aquest darrer, el jurista Pere Malferit i de Muntanyans (mort el 1566) que escriví un parer pels anys 1550 a favor de la reducció per la força dels indis americans en contra de Las Casas i sobre els drets del rei d'Espanya al ducat de Milà adoptant així una posició de leialtat reialista¹⁹. Continua amb el ciutadà honorat Jaume d'Olesa i Sanglada, lul·lista i poeta, autor, entre altres obres, del *Liber de lege Christiana* (València, 1515) seguit d'unes lamentacions místiques en vers que denoten el seu lul·lisme, d'un opuscle contra Pere Daguí que l'implica de ple en les disputes lul·lianes i d'un llibre *Contra errores Martini Lutheri* que envià al papa el 1521 (avui perduda) i que sembla ser la primera obra polèmica contra Luter escrita a la Península. Segueix amb el canonge de València i bisbe de Patti, el jurista Arnau Albertí de qui cita el *Tractatus de agnoscendis assertionibus catholicis et haereticis*, publicat a Palerm el 1555, relacionat amb la seva funció d'inquisidor de Mallorca. No podien faltar alguns membres de la família Verí com el doctor en drets i vice-canceller Bartomeu de Verí, el poeta florentí Miquel de Verí, autor del *Disticorum Liber* que Binimelis féu mallorquí contra la teoria imperant aleshores que era menorquí²⁰. I finalment Antoni de Verí, fundador del Col·legi de Montision de la Companyia de Jesús, mort el 1599. Poca cosa diu d'altres personatges tan il·lustres com el regent de la cancelleria Jaume Montanyans autor del tractat *Disputatio de armis clericorum et religiosorum* publicat a València el 1536 invitant els eclesiàstics mallorquins a defensar Mallorca contra els turcs, el bisbe-poeta de Barcelona Joan Jubí, el també bisbe Tomàs de Taixaquet, el jesuïta Jeroni Nadal, el canonge lul·lista Antoni Bellver (mort del 1585) autor de diverses obres en defensa de Ramon Llull i contra les calúrnies de Nicolau Eimeric (*Apologia lullianae doctrinae adversus Nicholai EymERICI calumnias*), el canonge Joan Salvador Abrines (mort el 1594) director espiritual de Caterina Tomàs i autor d'una biografia d'ella entre d'altres.

En conjunt la galeria de personatges presentats per Joan Binimelis diu bastant de la seva ideologia reialista, contra-reformista i de la seva predilecció per la literatura neollatina —cap referència a escriptors en ca-

¹⁸ Sembla que escriví uns comentaris a l'art lul·liana i el tractat *De temporibus*, en el qual lloava Ramon Llull.

¹⁹ Sobre la intervenció de Pere de Malferit en la polèmica indiana i els diferents títols donats a la seva obra vegeu J.M. Barnades, *Els catalans a les Índies (1493-1830)*, I, Generalitat de Catalunya, 1992, pp. 86-87, II, p.93. El Consell, escrit en llatí, fou inclòs per J. Mandellus, *Consiliorum Excellentissimi et celeberrimi Iurisconsulti D. liber Tertius*, Venècia, 1592, II, ff. 104-109. Tothom ha arreglarat Malferit entre els "colonialistes".

²⁰ Michele Verino, *Disticorum Liber*, Estudi preliminar de Catalina Terrasa Montaner, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1987, pp.29-37 sobre la *Llegenda entorn de l'origen balear de Michele Verino*.

talà com per exemple el Francesc d'Olesa autor de l'*Obra de menyspreu del món* (1540): destaca en primer lloc els lul·listes, els que han escrit contra els protestants, Luter en particular, en defensa de la conversió forçada dels indis americans, els bisbes que destacaren al Concili de Trento. Té l'interès especial que és la primera història literària cinc-centista de Mallorca, seguint el model utilitzat per Pere Miquel Carbonell.

Binimelis acaba la seva *Història* amb una extensa relació de la Germania a Mallorca establint així un paral·lel amb el que havia fet Martí de Vicià en la seva *Crònica de València*. Una vegada més la seva posició reialista queda clara i el seu menyspreu per la "conjuració detestable i abominable de la gent popular blebeia contra lo estament militar y hòmens de honor, tan horrenda y espentosa e cruel, qual mai se sia en lo món vista ni escogitade". Per redactar-la, Binimelis es valgué de textos i cròniques anteriors, com la *General història de la Germania de Mallorca*, a la qual Martí de Vicià remet el lector²¹. Incorpora igualment una relació dels setges d'Alcúdia escrita pel notari Miquel Sabater que insisteix en les tàctiques militars i una famosa Codolada possiblement coetània dels fets, entre d'altres. El conjunt ofereix al lector una relació viva i acolorida de la guerra i també verídica, encara que partidista com ja hem vist²².

En resum, Joan Binimelis tipifica el cas d'un doctor en medicina que ingressa de gran a la carrera eclesiàstica i que per circumstàncies fortuïtes (al servei del lloctinent general Lluís de Vic) i per "patriotisme" exerceix en el camp de la geografia descriptiva i posteriorment en el de la història de Mallorca. Adscrit com a metge a les idees gal·lèniques imperants aplica com una novetat els seus coneixements als mallorquins i està obert a la temàtica renaixentista en una època en que aquesta evolucionava ja cap el Barraoc: observació metòdica de la naturalesa, interès per l'estratègia militar en el seu cas contra les incursions dels corsaris i pirates, interès per l'etimologia dels topònims, per les festes populars, pels adagis, pels vestigis romans, per l'origen de la població que remunta a les fonts bíbliques, pels fills il·lustres en santedat i en lletres optant, per tant, per una posició en favor d'aquestes en la polèmica aleshores ja vella entre lletres i armes.

És remarcable la seva fidelitat a ultrança a la monarquia —característica també pròpia dels humanistes— en l'explicació dels fets històrics més controvertits, el Compromís de Casp, la Guerra contra Joan II amb especial atenció a la participació menorquina a favor del Consell de Catalunya, la guerra de les Germanies. Aquesta fidelitat a la dinastia és de destacar si tenim en compte que pels mateixos anys, al Principat de Ca-

²¹ Martí de Vicià, *Quarta parte de la chrònica de Valencia*, Barcelona, 1566, foli 108v.

²² E. Duran, *Joan Binimelis i la Guerra de les Germanies a Mallorca*, "Randa", 12, pp.89-123 on és transcrita.

talunya, ja alguns historiadors —entre els quals el canonge barceloní Joan Ramon Vila— ja es dedicaven a inculpar la dinastia de Trastamara de tots els mals i del poc enteniment amb les autoritats castellanques. I la seva adscripció a l'esperit més pur contra-reformista: elogis a la inquisició que salvaguarda la fe catòlica, diatribes contra els protestants, en especial Luter, devoció per les relíquies i per la sumptuositat de les esglésies i del culte diví, creença en els miracles locals, devoció pel sagrament de la penitència.

Per acabar una darrera observació sobre el seu "patriotisme" mallorquí. Diversos factors polítics (absència i desaparició d'una monarquia catalana i institucionalització de la figura dels lloctinents generals del rei entre d'altres) havien portat al llarg del segle XVI a la fragmentació dels diversos estats de la corona catalano-aragonesa. El concepte de "pàtria" se circumscriu a cada un d'aquests i tendeix a confondre's amb el de "nació" (que tradicionalment feia referència només a la llengua). D'aquí l'aparició dels termes contraposats de llengua catalana, llengua valenciana, llengua mallorquina, llengua rossellonesa, no amb la finalitat de negar la unitat de totes aquestes llengües sinó d'especificar les parles dels habitants els respectius territoris o estats: un habitant del regne de Mallorca és un mallorquí i parla per tan en mallorquí.

Aquesta evolució vé interferida per l'aparició d'un nou interès renaixentista no només per la monarquia i les seves gestes (la darrera història d'aquest tipus és la de Pere Tomic) sinó també pels diferents territoris d'aquesta monarquia: això porta a l'aparició gradual d'històries generals circumscrites a cada un d'aquests territoris, de València, de Catalunya, dels comtats de Rosselló i Cerdanya i finalment de Mallorca. Joan Bini-melis s'inscriu, per tant en aquest moviment i això explica el seu interès, d'origen institucional, o "patriotisme" mallorquí. El seu esforç per confeccionar la seva *Història de regne de Mallorca* és molt lloable i crec que es mereix una major atenció per part dels estudiosos. Confio, i per la meua banda em comprometo, a reprendre'n o a estimular-ne l'estudi per tal que aviat poguem disposar de l'edició rigorosa que aquesta obra es mereix.